

Dienblad (Schenkblad) Jisp

Het dienblad is geschonken aan de gemeente Jisp door Jacob Vis Gz. (geboren 23 dec 1854, overleden te Zaandijk op 19 juni 1928, oud 73 jaar). De heer Vis woonde Lagedijk 200 in Zaandijk. Vis was commissionair in granen.

Op 30 november 1928 accepteerde de gemeenteraad van Jisp

deze gift: *"Aanvaarding schenking wijlen den heer J.C. Vis van een antiek schenkblad hetwelk de leden wordt getoond, onder grooten dank aanvaard"*¹.

Uit: Aantekeningen Oudheidkundige Commissie Jisp in september 1993:

Op het dienblad staat de traankokerij van Cornelis Gerritsz. De Lange (1589-1664). Deze traankokerij stond voor zijn stijfselfabriek, op de plaats waar nu de villa 'Solbacka' staat aan de Dorpsstraat 2 in Jisp.

Tegen de wand van het pakhuis staan walvisbotten in de zon uit te lekken. Het uitgelekte vet, het z.g. kekelolie, gebruikte men tegen de reuma en was ook eerste kwaliteit smeerolie voor o.a. de klokkenmakers.

De traankokerij werd rond 1642 gebouwd. Hij betaalde 50 gulden aan de kerkmeesters voor het zieden van traan. In 1646 kreeg hij een schrijven dat hij "zijn traan mocht blijven zieden bij z'n stijfselfhuis, totdat de overlast van stank te groot zou worden en hij de kokerij moest verplaatsen". Hij ging daarmee akkoord. Binnen drie maanden ontving hij een dergelijke brief.

Hij kreeg het landje 'de Halinge' toegewezen, aan het Oosteinde van Jisp, bij de Noordergangslot. Hij heeft hier echter nooit een kokerij gebouwd. Cornelis Pieterz. Wittebrood bouwde hier wel een traankokerij.

Cornelis Gz. de Lange heeft later een traankokerij gehad achter de kerk, naast het Vinkenlandje. Deze kokerij heette 'Het Platten'. Zijn zoon Floris Cz. (1635-1714) zou enige tijd later de traankokerij 'Het Bonte Paert' bezitten. Deze kokerij lag, meer naar het zuiden, pal achter de kokerij van zijn vader. Floris Cz. Zou later Schepen van Westzaan worden en weer later burgemeester van Zaandijk.

¹ Verslag raadsvergadering van de gemeente Jisp, 30 november 1928 punt 3

Traankokerij 'Het Platten' van Cornelis Gerritz. De Lange (links). Rechts staat zijn zoon Floris Cornelisz. Op de achtergrond is de kerk van Jisp zichtbaar.

Het schilderij bevindt zich in het Zaans Museum

In 1993 deed S. de Jong historisch onderzoek naar het dienblad:

Jisp, Weiver, afbeelding van een traanpakhuys op een dienblad, vermoedelijk midden XVIII.

Afgaan op een afbeelding op een theeblad - hoe fraai ook geschilderd - is voor een historicus een hachelijke zaak. De datering van het blad kan worden gesteld op omstreeks midden 18de eeuw: de aanwezigheid van een klokgevel (het vijfde huis van links en misschien ook het tweede) duidt daarop. Het traanpakhuys dateert derhalve uit het eind van de 17de eeuw of uit de eerste helft van de 18de eeuw. Vermoedelijk waren daarvan:

- de voorgevel van steen (de tuit aan de bovenkant van de topgevel en de horizontale zijvleugels aan de onderzijde ervan, wijzen daarop);
- de zijgevels waarschijnlijk van hout (hoekoplossing bij de voorgevel);
- de achter(top)gevel eveneens van hout (het waterbord op de pannen en een eenvoudige makelaar lijken dit te bevestigen).

Het dak kan zowel beschoten zijn geweest als een sporenkap hebben

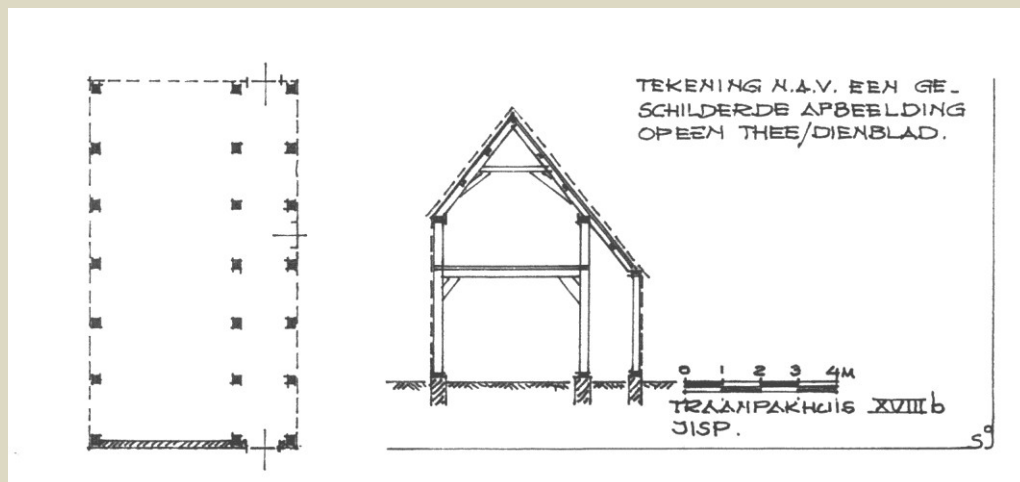
gehad, waarbij in het laatste geval de dakpannen binnen zichtbaar waren. De hijshaak aan de top lijkt draaibaar te zijn. hij rust onder op een hijsbalkje - waaraan ook een takel hangt - en steunt boven vermoedelijk in een beugel die via het metselwerk aan de nokbalk bevestigd moet zijn geweest.

Op het dak lijkt een schoorsteen te ontbreken. Daarom is dit gebouw geen traankokerij geweest.

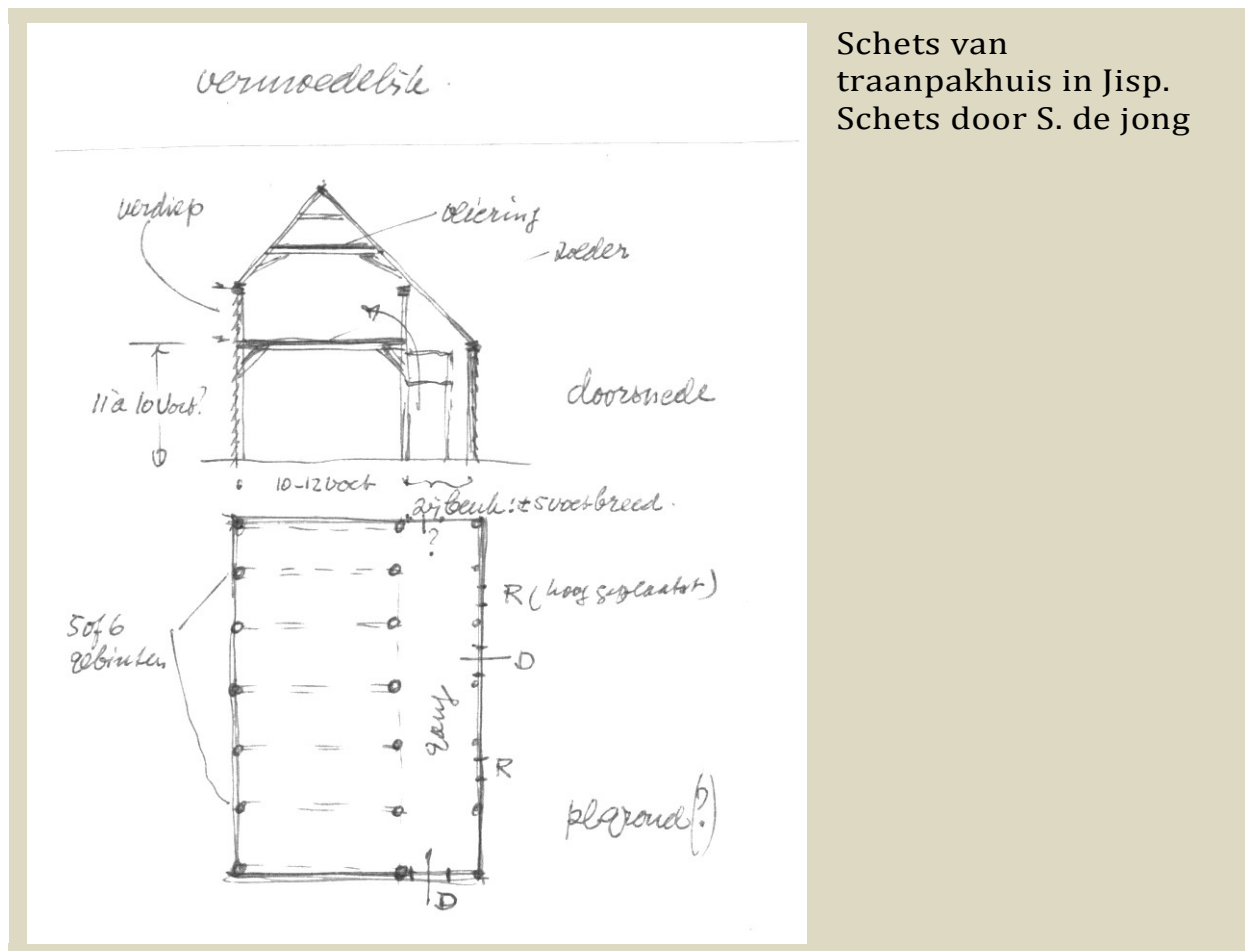
De asymmetrische vorm van het pakhuis doet wat vreemd aan. Deze komt voort uit de tamelijk tot hoog boven de zoldervloer doorlopende skeletstijlen. De plattegrond zal zo zijn ontworpen, dat een gang onder het doorlopende dak naar de lage dakvoet (zijbeuk), van voor naar achter doorliep. Ook het gesloopte vleethuis in Koog aan de Zaan had een doorlopende gang, deze was evenwel open.

In het hoofdgedeelte was de opslag voor vaten, kaken en baleinen. Vanuit de gang kon men met behulp van een trap of ladder, ook de zolder bereiken onder langs het verhoogde wurmt. Door het grote verdiep was ook hier een ruime opslag mogelijkheid.

December 1993

Tekening van een traanpakhuis in Jisp
Tekening door S. de Jong

Schets van
traanpakhuis in Jisp.
Schets door S. de jong

De relatie van de familie de Lange uit Jisp met de familie Vis uit Zaandijk.

Uit: Dieuwer Vis Jan Pietersdochter in Vis A Saandyk²

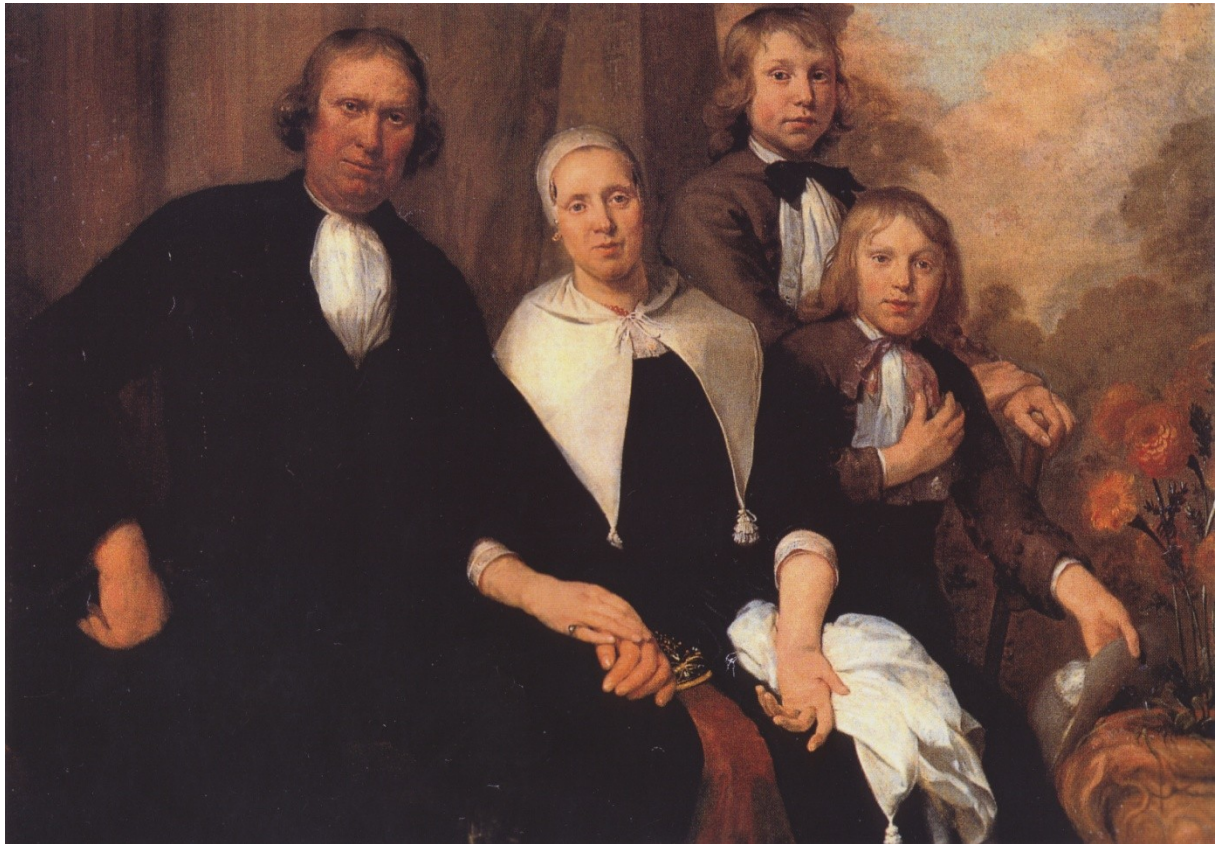
De 'Sijme Florisz' uit de notitie van Caescoper was de Zaandijker Simon Florisz de Lange³, gedoopt 22 januari 1662, met wie Dieuwer Vis zich op 31 augustus 1698 in tweede huwelijk begaf. Na de spoedige dood van Dieuwer, negen maanden na sluiting van het huwelijk, is hij niet weer getrouwd. Kinderen heeft hij niet nagelaten.

Simon de Lange was een der zoons van Floris Cornelisz. de Lange de Oude, gedoopt te Jisp 9 september 1635, die sinds 1663 diverse malen vroedschap en schepen is geweest; nog in 1691 treedt hij op als regerend burgemeester. Dit was de eerste De Lange die te Zaandijk een magistraatpost vervulde en hij is het geweest die vanuit het oude Jisp naar hier een stuk cultuur meebracht: een rijk portretbezit. Dieuwer moet daarmee zijn geconfronteerd tijdens haar huwelijk en ook van haar heeft vermoedelijk een portret bestaan.

² "Vis a Saandyk. Kroniek van een Zaans geslacht beschreven door Dirk Vis in samenwerking met Jacob Vis JCz" uitgave stichting familie Vis van Zaandijk (Zaandijk, 1974)

³ Sijme Florisz (Simon Florisz.) de Lange was een zoon van Floris Cornelisz. De Lange (1635-1714) en een kleinzoon van Cornelis Gerritz. de Lange (1589-1664).

Het grote familietafereel door Jan de Bray in 1685 geschilderd en dat nu deel uitmaakt van de Zaanlandse Oudheidkundige Verzameling, behoorde tot zijn collectie.

Floris Cornelisz. de Lange te midden van zijn familie, in 1685 geschilderd door de Haarlemse schilder Jan de Bray.

Kwalitatief goede portretten van Zaanse welgestelde uit 17^e eeuw zijn steenvast gemaakt door schilders uit de steden. Op het Zaanse platteland kwam dergelijk vakmanschap niet voor. Floris de Lange kon zich de komst van een Haarlemse schilder wel permitteren; hij was telg van een vooraanstaand Zaans koopmansgeslacht.

Op het schilderij staan zijn tweede vrouw Trijntje Jansdr. en zijn twee jongste zonen Corneils (1672-1718) en Adriaan (1676-1729).

Het schilderij is in het bezit van het Zaans Museum.

Hoewel er geen leden van de familie Vis op zijn afgebeeld is dit schilderij toch voor ons (opm. voor de familie Vis) van belang. We zien hier een voornaam Zaandijks koopmansgezin uit de 17de eeuw, zodat we ons een levendige voorstelling kunnen maken van het gezin van Jan Pietersz. Vis, behorende tot dezelfde generatie. De hier afgebeelde personen zijn van links naar rechts burgemeester Floris Cornelisz. de Lange de Oude, zijn tweede vrouw Trijn Jansdochter, eerder gehuwd met Simon Adriaansz. van der Ley die op 20 maart 1683 was overleden, en de beide jongste zoons van Floris de Lange uit zijn eerste huwelijk met Geurtje Adriaans van Someren alias Van der Ley. De oudste van deze beide jongens is Cornelis Florisz. de Lange, gedoopt 17 april 1672, de latere burgemeester

die de schoonvader werd van Grietje Jans Vis, wegens haar huwelijk met Floris Corneilisz. de Lange de Jonge. Tijdens het vervaardigen van de portretgroep was Cornelis 13 jaar en zijn jongere broertje Adriaan, gedoopt 5 januari 1676, 9 jaar. Adriaan stierf jong en zal het speelkameraatje zijn geweest zijn van Gerrit Jansz. Vis die in hetzelfde jaar was geboren als Adriaan. De oudere broer Simon Florisz de Lange, gedoopt 22 januari 1662, later de echtgenoot van Dieuwier Vis, komt niet op het schilderij voor. Simons opvoeding was al voltooid en het was blijkbaar niet de bedoeling om hem af te beelden op het stuk dat dienen moest om de band te symboliseren die de tweede moeder verbond met de vader en zijn jongste zoons.

Ook Simon Florisz de Lange is vele jaren schepen en vroedschap in de bannen en burgemeester te Zaandijk geweest. Hij overleefde zijn broer Cornelis.

In zijn uitvoerig testament van 30 januari 1715 somt Simon de Lange, 'weduwnaar van Dieuwier Vis zaliger', een aantal portretten uit zijn bezit op, waaraan hij een speciale bestemming geeft. Aan Cornelis de Lange, de dan nog in leven zijnde broer, vermaakt hij het schilderij waarop hun vader en grootvader zijn afgebeeld.

Zijn dienstbode Annetje van der Ende erft zijn huis en inboedel, zijn porties in twee runmolens, benevens het schilderij waarop de testateur staat afgebeeld, 'mitsgaders de silveren walvis ende zijn testateurs sak horologie'. Het grote groepsportret zal reeds in het bezit van broer Cornelis zijn geweest.

De porties in de runmolens heeft Simon de Lange, zoals hij in zijn testament opmerkt, geërfd van zijn 'behuwd moeder Trijn Jans'. Daarmee doelt hij op zijn stiefmoeder, die blijkbaar ook deze oudste zoon van haar man en plaats inruimde.

Tenslotte is dit testament van Simon Florisz de Lange interessant omdat het in finesses handelt over een later geamoveerd huizencomplex ter plaatse waar Cornelis Florisz de Lange, kleinzoon van zijn broer, in 1752 het grote koopmanhuis liet bouwen dat nu het gemeentehuis is

----- einde citaat -----

De schilderijen zijn tot 1903 in het bezit van de familie de Lange gebleven. Op 4 januari 1903 verkocht de heer Pieter Adriaansz. de Lange de (zes) portretten aan de heer Mensing van de Fa. Frederik Muller & Co. te Amsterdam.

Op 4 juli kocht de heer G.J. Honig de portretten op een veiling voor *fl* 2000 Dit bedrag wordt door de Vereniging Rembrandt gerestitueerd. De portretten werden aan de Zaanse Oudheidkamer in bruikleen gegeven. Na aflossing werd die de eigenaar.

Op 30 september 1914 verzocht de heer J.C. de Lange, houtkoper te Zaandam om het 'familiestuk' de Lange te laten copieren door kunstschilder Niessen. Op 1 oktober gaf de Zaanse Oudheidkamer haar toestemming hiertoe.

Het schuitje dat ligt afgemeerd voor het pakhuis toont grote gelijkenis met het model voor een 'veerschuit' (torenschuit) zoals dat voorkomt in de collectie van het Scheepvaartmuseum in Amsterdam.

omschrijving

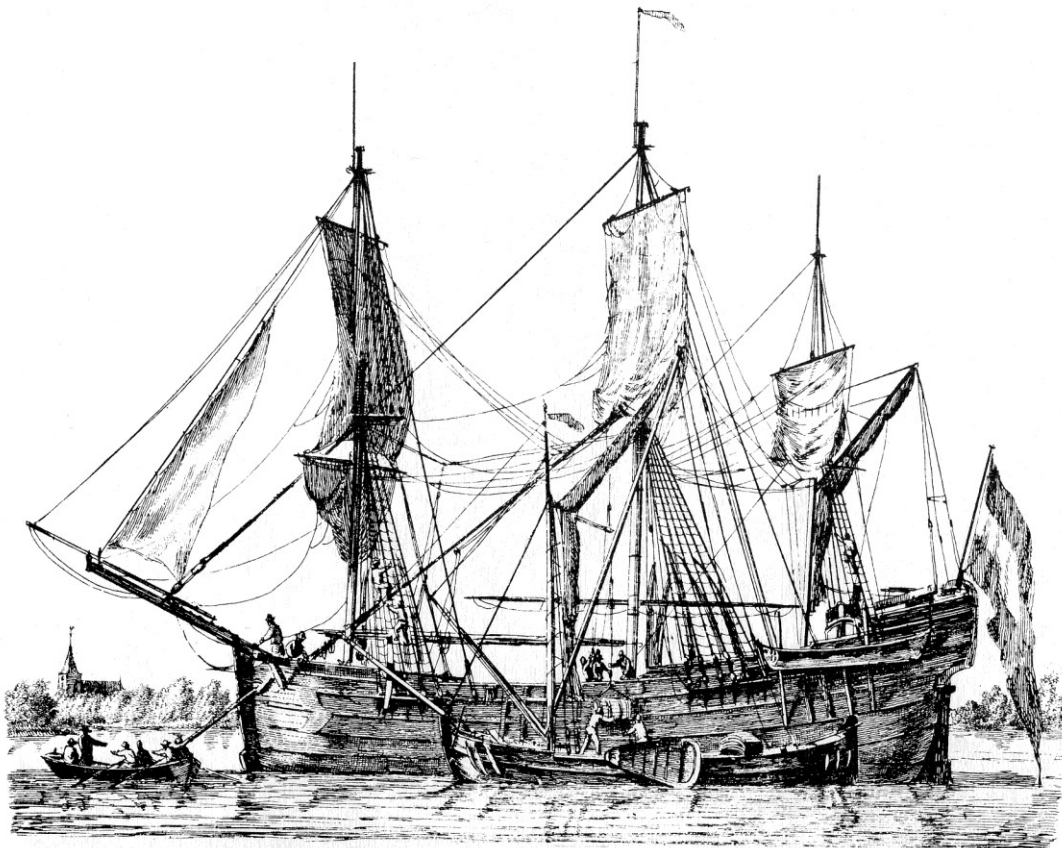
Getuigd model van een veerschuitje Amsterdam - Zaandam, torenschuit.

datum

1775

Omschrijving in digitaal bestand van Scheepvaartmuseum Amsterdam: Deze torenschuit vervoerde passagiers tussen Amsterdam en Zaandam. Het waren vaak marktkooplieden die met hun waren naar de stad kwamen. Deze veerscheper (beurtschepen) meerden af bij torens, zoals de Schreierstoren of de Haringpakkerstoren, die nu niet meer bestaat. Omdat de toren altijd het vertrek- of eindpunt was van deze schepen, sprak men van torenschepen. Dit model is waarschijnlijk gemaakt door veerschipper Pieter Fonds aan het begin van de 19e eeuw.

Vanaf 1642, toen Spitsbergen niet meer op de route lag voor de walvisvaarders, bracht men het walvisspek in vaten mee naar huis. Tot die tijd werd het spek gekookt op Spitsbergen. De schepen gingen voor anker in de Holle Sloot. Ze werden daar gelost op kleinere scheepjes die wel door de sluizen konden en een geringe diepgang hadden. Ze brachten de vaten spek naar de diverse traankokerijen in de Zaanstreek. Waarschijnlijk hebben er 10 van dergelijke kokerijen (niet gelijktijdig) in Jisp gestaan.

*Een Groenlandvaarder lost zijn vaten spek in een lichter.
Ets door Gerrit Groenewegen.*

Walvissloepen

Op het dienblad zijn ook twee walvissloepen (vangsloepen) te zien. Deze sloepen hingen aan een versterkt dek bij de walvisvaarders. Een standaard maat voor een walvisvaarder was ongeveer 34 meter lang en bijna 9,5 meter breed. Een dergelijk schip had meestal zes vangstsloepen aan boord.

Dergelijke vangstsloepen zijn ook goed te zien op de fraaie 'bovendeurstukken' uit het restaurant 'de hoop op d' Swarte Walvis'. Deze stukken zijn nu ondergebracht in de collectie van het Zaans Museum.

Verdere opmerkingen:

In 2007 heeft de Oudheidkundige Commissie van Jisp een subsidie gekregen uit het fonds 'Stichting Support Cultuur en Sport Wormerland' voor het schoonmaken van het dienblad. Boeijink & Boekel, schilderijrestauratie in Haarlem, heeft toen een aantal lagen was verwijderd. Daardoor werd er veel meer zichtbaar op het schilderijtje. Zo is er een schoorsteen te zien die achter het pakhuis staat. Uit die schoorsteen komt rook. Deze schoorsteen was niet zien toen S. de Jong een historisch onderzoek aan het dienblad verrichtte.

Ofschoon er geen harde bewijzen zijn die het dienblad uit het Raadhuis in Jisp rechtstreek in verband brengen met de traankokerij van burgemeester De Lange in Jisp zijn er toch sterke aanwijzingen dat er van enig verband sprake moet zijn.

Door: Cees Kingma – mei 2012

Beeldmateriaal: Archief Cees Kingma (tenzij anders aangegeven)

Met dank aan Seiny Klopper uit Jisp voor het beschikbaar stellen van haar archief.